

HET VERSCHOLEN DORP

HET JEROEN THIJSSSEN
VERSCHOLEN
ONDERGRONDS **DORP**
OP DE VELUWE
1943-1944

Nieuw Amsterdam

Deze publicatie werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten te Amsterdam (www.fondsbjp.nl)

FONDS Bijzondere
JOURNALISTIEKE PROJECTEN

Eerste druk oktober 2019
Tweede druk november 2019

© Jeroen Thijssen 2005, 2019
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Nico Richter
Foto omslag © G. Lanting
Foto auteur © Keke Keukelaar
NUR 320
ISBN 978 90 468 2588 4
www.nieuwamsterdam.nl

Onverwacht bezoek

Het is een warme dag geweest, zoals veel dagen van augustus 1944 dat waren. Tussen de bomen van vier bosvakken achter Vierhouten is de warmte blijven hangen. Het laatste licht strijkt over de hutjes en de huisjes die in het jonge opschot van dennen zijn verborgen. De bewoners komen tevoorschijn, blij dat de avond valt en hun normale leven weer kan beginnen. Het zijn onderduikers, meest Joden, rond de tachtig in getal. Overdag zijn ze zo veel mogelijk binnen gebleven, in hun hutten en keetjes, zo gecamoufleerd dat ze op tien meter afstand onzichtbaar zijn. Overdag is het leven saai. Maar nu is het avond. Ze komen tevoorschijn en verzamelen zich rond de pomp, emmer aan de arm, om water te halen voor de nacht en de volgende dag, want dan zullen zij weer binnen moeten blijven. Meer nog dan water hebben zij behoefte aan een praatje met andere bewoners, die in een bosvak verderop ook de hele dag binnen hebben gezeten. De gang naar de pomp is het enige uitje in het eentonige onderduikleven. Ook op deze zwoele avond is het weer druk rond de pomp. Gelach en gezang stijgen op uit de Amhut, waar jonge onderduikers en Amerikaanse piloten de veiligheidsregels aan hun laars lappen.

Dan klinkt geritsel tussen de bomen, uit de richting van de brandgang. Alle aanwezigen verstijven. Deze mensen, al

minstens twee jaar op de vlucht, weten dat de vijand van daar zal komen, dat ieder onverwacht geluid de vijand kan zijn. Het geritsel komt naderbij, takken bewegen en een man steekt zijn hoofd uit de wand van jonge dennen. Het is Andries Lenstra, verzetsman, een vertrouwd gezicht in het Dorp. De onderduikers ontspannen. Dan klinkt er weer geritsel. Een tweede hoofd duikt op, een blond hoofd dat verbaasd in de rondte kijkt. Hij stapt uit de takken tevoorschijn. Een diepe stilte daalt neer op de open plek. Alle Joden staren naar de nieuwkomer, hun ogen groot in opperste verbazing. Het is een Duitser. Hij heeft zijn grauwe uniform nog aan, hakenkruisen en adelaartjes prijken op zijn revers. De Duitser staart terug, ongemakkelijk en nieuwsgierig tegelijk.

De stilte duurt lang. Dan schraapt Lenstra zijn keel. ‘Dit is Peter,’ zegt hij. ‘Hij komt hier wonen.’

Advocaat van goede zaken

Het ontstaan van het Verscholen Dorp is niet precies te dateren. Ergens begin 1943, in een winterse maart vol sneeuw en vorst, huurt een Amsterdamse advocaat het voorste deel van een boerderij in de Soerelse bossen. Achterin woont de familie Karsten.

Het huis is eigendom van Staatsbosbeheer en ligt wat achteraf aan een door beuken omzoomde zandweg, de Pas-Opweg genoemd. Langs deze bosweg ligt nog een tweetal woningen, op enkele honderden meters van elkaar. Verderop ligt de Middenhoeve, waar Gerrit Mazier woont. Als vele andere boeren verhuurt Mazier het voorhuis in de zomer aan toeristen. Ten slotte is er huize Pas-Op, bewoond door de familie Vos, de laatste van het rijtje.

Over de naam van de weg doen meerdere verklaringen de ronde. Sommigen zeggen dat struikrovers zich in de zeventiende eeuw schuilhielden in het gebied; anderen beweren dat een Pasop een historische verwijzing is naar een paasheuvel waar in heidense tijden met Pasen een vuur werd aangestoken.

Hoe toepasselijk ook, de naam heeft niets te maken met de illegale activiteiten die er in de oorlog plaatsvinden.

Wat moet een Amsterdamse advocaat met zo'n pand? Vooral deze advocaat, die toch niet op een woning meer of

minder hoeft te letten. Zijn naam is Eduard von Baumhauer. Hij bewoont met zijn gezin een landhuis in Vierhouten, bezit twee huizen aan de Keizersgracht in Amsterdam en een paar vierkante kilometer bos nabij Elspeet. Maar dat is niet genoeg.

Meester Von Baumhauer heeft een probleem dat ruimte vraagt: onderduikers. Zijn huis in Vierhouten zit er vol mee en ze blijven komen. Joden die hem nog van voor de oorlog kennen, militairen op de vlucht voor krijgsgevangenschap, studenten die willen ontkomen aan de *Arbeitseinsatz*, de gedwongen arbeid voor de Duitse bezetter. Ze weten Von Baumhauer te vinden, en Von Baumhauer neemt hen allemaal op. Vandaar dat zijn huis vol zit. Vandaar het huren van deze Soerelse woning.

Meester Eduard von Baumhauer is zo Hollands als kaas, ondanks zijn Duitse naam. Hij is geboren in 1890 in Haarlem als zoon en kleinzoon van hoge gerechtsambtenaren. Na zijn rechtenstudie richt hij een succesvolle praktijk op in Amsterdam. Hij is, ook letterlijk, een man van de wereld. Hij bereist de halve aardbol, spreekt zijn talen en maakt overal vrienden. Volgens zijn vrouw is hij een opgewekte, humoristische optimist. De contacten die hij legt, dragen bij aan het zakelijk succes van zijn praktijk. Von Baumhauer handelt zelden strafzaken af, zijn kracht ligt in het civiele recht. Hij is voorzitter van de Nederlands-Amerikaanse Kamer van Koophandel en werkt veel voor Amerikaanse handelsondernemingen.

Hij komt ook vaak in Duitsland, voor zaken en voor familie. De zuster van zijn moeder is getrouwd met een Duitse Jood, een *Eisenbahnpresident*. Von Baumhauer logeert er graag en vaak, hij leert vloeiend Duits spreken en maakt ken-

nis met ‘het wezen van de Duitser’, zoals hij het zelf uitdrukt.

Door zijn regelmatige bezoeken volgt hij de opkomst van Hitler en diens NSDAP van het begin af aan. De etnische achtergrond van zijn aangetrouwde oom maakt hem al vroeg bewust van het gevaar dat de nazi's vormen voor de Joden, eerder dan de meeste Nederlanders.

Uiteraard is de opkomst van Hitlers partij vaak onderwerp van gesprek aan de tafel van de Eisenbahnpresident en op de feestjes en de gezellige avondjes die hij regelmatig organiseert. Von Baumhauer luistert en geeft raad. Hij adviseert veel Duitse Joden te emigreren, en dat doen ze, vaak met zijn hulp. In Nederland neemt hij zitting in het bestuur van het Comité voor Duitse Joden, dat hulp probeert te verlenen aan de groep die zo in het nauw is gedreven.

Hij is er zo van overtuigd dat Nederland deze keer niet aan de oorlog zal ontkomen, dat hij in 1939 zijn vrouw voorstelt om naar de Verenigde Staten te emigreren.

‘Maar wat te doen met de huizen, met Vierhouten?’ schrijft ze later. Bovendien is ze ziek, en zijn haar vader en schoonmoeder net overleden. Ze weigert.

Op 10 mei 1940, op een zonnige dag, komen de Duitsers. In drie dagen is Nederland overmeesterd, de koningin gevlucht en hebben de invallers het heft in handen. Nederland wacht af, geschokt door de snelle nederlaag en verontwaardigd door de schending van de neutraliteit, maar de meeste mensen zijn nog redelijk optimistisch over de toekomst onder de Duitsers. Von Baumhauer weet beter.

Veel Joden uit zijn praktijk die hem als Duitslandkenner om raad komen vragen, adviseert hij alsnog naar Engeland of Zwitserland te vluchten.

Hij ziet ook zakelijke problemen opdoemen. De oorlog

sluit Nederland praktisch af van de wereld overzee, en zijn praktijk draait grotendeels op Amerikaanse zaken. Inderdaad lopen die in sneltreinvaart af. Het eerste oorlogsjaar gaat het nog, maar daarna valt het stil. Von Baumhauer heeft zich voorbereid. Hij houdt praktijk op de Keizersgracht, zijn woonhuis staat ernaast. Beide grote panden zijn binnendoor met elkaar verbonden. Hij splitst de huizen, verhuurt het ene en blijft wonen in het andere, waar hij ook zijn geminimaliseerde praktijk voortzet. En hij overweegt zich voor de duur van de oorlog terug te trekken op de Veluwe, in zijn buitenverblijf, Huize Vierhouten.

Von Baumhauer heeft het huis zelf laten bouwen, in 1917, van een erfenis. Hij is niet de enige. Heel het Nederlandse patriciaat lijkt wel neergestreken op de Veluwe, waar de grond niets kost en de lonen nog minder. De familie Kröller-Müller, een geslacht van havenbaronnen uit Rotterdam, heeft het voorbeeld gegeven, met de aankoop van wat nu de Hoge Veluwe is. Het terrein van de Von Baumhauers grenst in het zuiden aan dat van Van Beuningen, ook al een Rotterdamse havenbaron. ‘Die had werkelijk een landgoed,’ schrijft mevrouw Von Baumhauer-Ribbink lang na de oorlog. ‘Met een hoog hek omrasterd, een deur in Vierhouten en een deur in Elspeet.’ Hemelsbreed is dat een kilometer of tien; wat je noemt een echt landgoed. In de omgeving ligt nog het landgoed van de Fenteners-van Vlissingen, naar het noorden landgoed Welna en de enorme gebieden van de Kroondomeinen. Aan de oostkant ligt het Vierhouterbos, eigendom van de NV Vierhouter Bosch, geleid door jonkheer Eltjo van Beresteyn. In Vierhouten spreken ze over ‘de drie vB’s.’

Tussen al deze kastelen van de geldaristocratie is het gebied van Von Baumhauer bescheiden: zestig hectare, met een

schaapskooi, enkele pachtboerderijen en wat schuren. Ook staat er een molen, vlak naast het huis.

Von Baumhauer verkoopt een aantal pachtboerderijen. Daar moet alleen maar geld bij. Voor de schaapskooi vindt hij andere bewoners.

In Elspeet, de buurgemeente, wonen vijf broers Doppenberg en hun zus Nelly. Nelly is op klassieke wijze in de problemen gekomen: zij is zwanger en niet getrouwd. Voor de fundamentalistisch-christelijke gemeenschap van Elspeet is dat onacceptabel. Niet alleen zij wordt uitgestoten, de Elspeetenaren kijken ook haar vijf broers alleen nog met de nek aan.

Von Baumhauer trekt zich hun lot aan. Hij biedt hun de schaapskooi aan en een huis ernaast, dat ze dankbaar betrekken.

Er is nog een uitzondering in Vierhouten: op nog geen tweehonderd meter van Huize Vierhouten is De Paaschheuvel, het kamphuis en kampeerterrein van de Arbeiders Jeugd Centrale. Het is de heilige grond van jonge socialisten, die er dansen om de meiboom en discussiëren over een betere, socialistische wereld.

De hele omgeving bestaat uit heide. Huize Vierhouten en De Paaschheuvel liggen op een heuveltje, de bewoners kunnen bij elkaar op de boterham kijken. Of er meer contact is geweest dan dat valt te betwijfelen.

Wanneer de Duitsers in 1940 stormenderhand Nederland veroveren confisceren zij De Paaschheuvel en verkopen de hele boel aan de Nationale Jeugdstorm en het Nederlands Arbeidersfront, beide NSB-organisaties. Na verloop van tijd betreft het 84ste regiment Landstorm Nederland het gebouw, een divisie van de Waffen-SS die voornamelijk bestaat uit Nederlandse vrijwilligers.

Maar al meteen in 1940 zijn er ook echte Duitse soldaten in Vierhouten, gelegerd in hotel De Mallejan aan de Nunspe-terweg. De eigenaar heeft de naam *Deutschfreundlich* te zijn, maar hij is ook een vriend van zijn eigen portemonnee. Onderdak bieden aan de Wehrmacht levert veel minder op dan kamers verhuren aan toeristen. Hij suggereert de commandant, luitenant Wein, dat het leegstaande Huize Vierhouten veel geschikter is als verblijf. Die heeft er wel oren naar.

In Amsterdam gaan de alarmbellen af. De familie reist spoorslags af naar Vierhouten. Ze zijn maar net op tijd. ‘De moffen zaten al in het huis,’ schrijft mevrouw Von Baumhauer-Ribbink na de oorlog. ‘Nog niet in persoon, maar ze hadden daar al in de hal gezellig drie grote tafels aan elkaar geschoven en er lakens overheen gelegd, uit de linnenkast gehaald. Voor de poëzie hadden ze er al candelabers op gezet.’

Von Baumhauer zelf gaat naar de Malle Jan en vraagt luitenant Wein te spreken.

Hoe precies weet niemand, maar hij krijgt de bezetters uit zijn villa. Praten, vleien, dreigen, wat kan hij inbrengen tegen deze gewapende macht? Hij heeft zijn naam mee, met het ‘Von’, dat in Duitsland wijst op adellijke afstamming. Daar hebben Duitsers respect voor. ‘Zij kropen niet voor de persoon Von Baumhauer,’ zegt na de oorlog een verzetsman, die het van nabij meemaakte, ‘zij kropen voor de naam Von Baumhauer.’

Maar Von Baumhauer heeft meer mee dan zijn naam. Hij is lang, gesoigneerd en overduidelijk van goede komaf. Zijn vloeiende Duits klinkt de militairen vertrouwd in de oren. Hij kent de Duitse ziel, en weet wanneer te vleien en wanneer te grauwen. Als advocaat is hij gewend te spreken, te pleiten. ‘Zeer welbespraakt’ noemt zijn vrouw hem, maar dat lijkt een

understatement. Het is een kunst, een talent, dat in de geschiedenis van het Dorp een belangrijke rol speelt.

En dan is er zijn mensenkennis. Hij weet wanneer hij iemand in vertrouwen kan nemen en wanneer niet. Het komt hem later in de oorlog geweldig van pas, als hij mensen moet informeren over de situatie in het bos. Von Baumhauer weet wie hij uitkiest, niemand beschaamt zijn vertrouwen. Dat geldt zelfs voor de tegenpartij. Een Wehrmacht officier die in Elspeet in een zomerhuisje bivakkeert, komt bij Von Baumhauer naar de illegale uitzendingen van Radio Oranje luisteren.

Eén ding vermelden de overlevenden in al hun gesprekken: Von Baumhauer spreekt altijd, onder alle omstandigheden, met luide stem en jaagt daarmee zijn beschermelingen de stuipen op het lijf. Zij fluisteren de hele dag, Von Baumhauer schreeuwt evenveel als zij in een hele week. Het levert hem, samen met zijn onbesuisde karakter, zijn verzetsnaam op: Boem of De Boem.

Wanneer de Duitsers het huis in Vierhouten weer verlaten, trekt de familie Von Baumhauer zich terug op de Veluwe. In Amsterdam blijven heeft weinig zin. De advocatenpraktijk ligt stil en het leven op het platteland is goedkoper. De twee grachtenpanden brengen in verhuurde staat geld op om dat leven te kunnen leiden. Aan de Keizersgracht houdt de advocaat enkele slaapkamers aan en een kantoor, dat is alles. De mooiste spullen gaan mee: 'kleden, zilver, blauw porselein en al het linnengoed', schrijft mevrouw Von Baumhauer-Ribbink na de oorlog in een brief vol herinneringen aan het RIOD. Als personeel gaan Adriaan en Corrie mee, een Rotterdams echtpaar dat uit hun huis is gebombardeerd. Adriaan kookt, hij is kok geweest op de grote vaart. Corrie doet het schoonmaakwerk.

Aparte gasten vormen het Joodse echtpaar Goldsteen-de Vries, dat in Amsterdam bij de familie op kamers zat weggestopt. Irma Goldsteen-de Vries is bij de familie bekend als onderwijzeres van hun kinderen, aan de Openluchtschool voor het gezonde kind in Amsterdam. Het is Joodse leerkrachten inmiddels verboden om les te geven. Von Baumhauer heeft de Goldsteens al eerder aangeraden Amsterdam te verlaten en nodigt hen nu uit in Vierhouten.

Mevrouw Goldsteen geeft de drie jongste kinderen Von Baumhauer les. Het echtpaar valt op in het dorp en al snel weet heel Vierhouten dat er in Huize Vierhouten Joden zitten verstopt.

Op het terrein van de Von Baumhauers verbergt zich ook ene meneer Brantsma. Het is een oude kennis van Von Baumhauer, die eigenlijk Pim Doellaard heet. Hij is 'aan massafusillade ontsnapt' en blijft maar een maand of vier.

De winter is koud en de advocatenfamilie, gewend aan het luxe leven in de stad, moet zich aanpassen aan de nieuwe omstandigheden. In de strijd tegen de kou gaat er 'wel een half bos' de kachel in – de enige kachel in het hele huis. Maar het leven in afzondering heeft ook voordelen. De rust en de veiligheid wegen ruimschoots tegen de ontberingen op.

In augustus neemt Von Baumhauer een betrekking aan op Economisch Technologisch Instituut Overijssel. Maandelijks moet hij in Zwolle een vergadering voorzitten. Zelf noemt hij het 'een ambtelijke betrekking', maar het levert geld op, en een excuus om onderweg te zijn. Hij koopt er speciaal een auto voor, 'een zoveelste handse Ford'.

'Wat een nut hebben we van dat autootje gehad,' schrijft mevrouw Von Baumhauer-Ribbink. 'Hoeveel onderduikers en Joden hebben we er niet mee vervoerd.'

Dat zal nog heel nuttig blijken, de jaren erna.

Zo is een van de hoofdpersonen van de geschiedenis van het Dorp op de plaats van handeling gearriveerd. Maar niet voor lang. In mei 1942 wordt Von Baumhauer in Den Haag opgepakt door de Duitsers en als gijzelaar afgevoerd naar het kleinseminarie Beekvliet in Sint-Michielsgestel. Zijn vrouw en kinderen missen hem, net als het toegenomen aantal Joden dat zich aan zijn zorgen heeft toevertrouwd.

Opa van het Dorp

Een eind buiten Nunspeet loopt de Albertlaan, een grindweg aan wat in 1943 nog de rand van de gemeente is. Verderop liggen nog de Elizabethlaan, de Astridlaan en de Leopoldlaan: in dit uithoekje van Nunspeet heeft tijdens de Eerste Wereldoorlog een opvangkamp voor Belgische vluchtelingen gestaan. Ter herinnering zijn de straten vernoemd naar leden van het Belgische koningshuis.

Veel bebouwing is er niet. Aan de oostkant van de weg staan wat vakantiehuisjes, hun ruggen in het bos. Er zit een zilvervossenfarm, met de stallen een eind van de bebouwing vandaan wegens de stank. En er woont een gepensioneerd hoofdconducteur van de Nederlandsche Spoorwegen, met zijn tweede vrouw: Dionysius Dirk Bakker en Cornelia Johanna van Rheenen. Zij worden in de wandeling Opa Bakker en Tante Cor genoemd. Achter het huis, in een vakantiewoning, verblijft een ondergedoken Joodse familie uit Harderwijk: de familie Härz.

Opa Bakker is een gepensioneerd hoofdconducteur die in Nunspeet is neergestreken na een lang en werkzaam leven. Hij is dol op bossen en buiten, maar dat alleen is niet de reden voor zijn komst naar de Veluwe. De huizenprijzen zijn laag in Nunspeet en Opa kan er van zijn pensioen een vrijstaand huis kopen. De stenen woning met een dak van heide – de

meeste strodaken in die buurt zijn van heide gemaakt – heet Cordi.

Opa valt nogal op in Nunspeet en omgeving, alleen al vanwege zijn uiterlijk. Op foto's staat een strenge man, met 'een Griekse neus, dunne lippen en wijd open ogen', zoals een getuige het beschrijft. 'Hij kon veel zeggen door te zwijgen.'

Ook zijn lidmaatschap van de SDAP maakt hem een witte raaf tussen het christelijke boerenfolk dat het dorp domineert. Toch zijn ook hier partijgenoten, een paar honderd meter verderop woont de familie Lenstra, die, inclusief hun zonen Gerben en Andries, het socialisme aanhangt

Opa is gelukkig in Nunspeet. Hij houdt van timmeren en klussen en kan zich uitleven in zijn grote tuin. Tante Cor heeft na de dood van de eerste mevrouw Bakker lange tijd zijn huishouden gedaan alvorens met Opa te trouwen. Hun verstandshuwelijk wordt er een uit liefde, zeggen getuigen. Zij vertonen, als socialisten, wat in die tijd nog 'christelijke naastenliefde' heet of 'christendom van de daad'. Zij nemen de verstotenen op en reiken de helpende hand aan wie in nood verkeert. Dat zijn de Joden.

De afzondering van de Albertlaan maakt het een ideale plek om onder te duiken. Eind 1942 komt een Joodse vriendin van Tante Cor op bezoek en blijft als onderduikster. Twee Joodse jongens logeren een poosje in het huisje en vertrekken weer. Een twaalfjarig meisje woont een jaar als dochter in huis en gaat naar de dorpschool in Nunspeet, maar moet vertrekken wanneer er verraad dreigt.

Dan komt in maart 1943 de Harderwijkse familie Härz met het verzoek om steun en onderdak. De familie bestaat uit zeven mensen en die passen niet in het vrijstaande maar kleine pand waar Opa en Tante Cor zelf wonen. Het echtpaar

neemt ook deze familie op en brengt hen onder in het tot zomerhuisje omgebouwde voormalige kippenschuurtje achter in de tuin. Voor de kippen bouwt Opa een nieuw hok, dichterbij het grote huis.

De Härzen zijn goede gasten, maar wel gevaarlijke. Zij houden hun onderduik nauwelijks geheim. Regelmatig krijgen zij aan de Albertlaan bezoek van vrienden en kennissen uit de buurt. Ook komt er met regelmaat een nichtje over uit Amsterdam. Al dat volk valt op, en niet alle burens zijn goede Nederlanders. De Duitsers krijgen een tip: er zitten Joden bij de Bakkers.

Op een avond liggen Opa en Tante Cor in bed. Ver weg klinkt het geronk van een zware motor. Het komt dichterbij, de Albertlaan in. Tante Cor staat op, kijkt uit het raam en ziet een Duitse overvalwagen stoppen bij Heidehoekje, een huis aan de overkant van de weg. Soldaten in uniform springen eruit en omsingelen het huis. Doffe bonzen klinken en een ‘*Aufmachen*’. De voordeur wijkt en de soldaten dringen binnen.

Tante Cor wekt Opa.

‘Een inval,’ zegt ze. ‘Aan de overkant.’

Opa stelt haar gerust maar overtuigend is het niet. Samen wachten ze op wat komen gaat. Het grind van de Albertlaan kraakt onder naderende laarzen. Dan klinkt kloppen op hun eigen deur, dat overgaat in bonzen als het wat lang duurt. Het is de *Sicherheitsdienst*, die in eerste instantie het verkeerde huis is binnengevallen. Opa Bakker speelt slaapdronken en onschuldig te zijn. Een paar Duitsers dringen binnen en doorzoeken het huis, maar vinden niets.

De officier wordt ongeduldig. ‘Wo sind die Jüde?’ vraagt hij. Opa weet van niets. De officier schijnt met zijn zaklan-

taarn in de tuin, de bundel speelt over een houten wandje. Met grote passen stampst de Duitser erop af, op de hielen gevolgd door Opa, die nog een jas over zijn broek heeft aangetrokken. Lamplicht valt naar binnen, verontwaardigde kippen stuiven op. De officier schijnt om zich heen en treft weer een houten wandje, verderop in de tuin. Wat daarin zit? ‘Kippen,’ zegt Opa Bakker, inwendig bevend.

Even blijft het stil. Dan haalt de commandant zijn schouders op en geeft orders te vertrekken. Opa en Tante horen het geluid van de overvalwagen wegsterven in het donker. De Duitsers hebben niets gevonden.

Ze nemen dezelfde nacht nog een besluit: de onderduikers moeten weg van de Albertlaan. Maar waarheen?

Het is opmerkelijk hoe in deze tijd alles wat de heimelijkheid zoekt verdwijnt in het bos. En misschien is het toch niet zo opmerkelijk. Het lijkt logisch om mensen onder te brengen in rustige omstandigheden, ver van de bewoonde wereld. Opa en Tante zijn niet de enigen die zich op de stilte in de bossen verlaten. Talloze Nunspeetse jongens slapen onder takken in een kuil die ze zelf hebben gegraven op vaak een paar honderd meter van hun eigen huis. Overdag gaan ze aan het werk of zijn ze bij familie, maar ’s nachts duiken ze letterlijk onder.

Maar voor de Joodse onderduikers is het verblijf in het bos permanent. Want daar brengen Opa en Tante Cor de familie Härz onder. Opa breekt het voormalige kippenhok achter in de tuin af, vervoert het plank voor plank naar het bos en timmert het daar weer in elkaar. Het is een fikse klus voor een gepensioneerde man. Mogelijk heeft hij hulp van veel jongere strijdmakers. Andries Lenstra herinnert zich na de oorlog dat hij al heel snel door Opa in vertrouwen is genomen over

de onderduikers in zijn vakantiehuis en Lenstra is er de man niet naar om zich aan gevaarlijk werk te onttrekken.

De Härzen zijn voorlopig veilig, maar hun nieuwe positie brengt nieuwe problemen mee voor Opa en Tante. Er loopt geen waterleiding in het bos en in dennenbossen op zandgrond zijn ook geen sloten. Opa en Tante moeten alles op de fiets het bos in brengen: water, eten en al die andere dingen die een gezin in het dagelijks leven nodig heeft.

Ze rijden niet iedere dag naar het bos, maar het scheelt niet veel. Soms gaan ze op de fiets, soms op de bakfiets. Iedere keer komen zij over de Eperweg, langs een boerderij in de Soerelse bossen, waarvan een Amsterdamse advocaat inmiddels het voorste deel gehuurd heeft om er zijn onderduikers in onder te brengen.

Het is dan begin 1943. Von Baumhauer is net vrijgelaten uit het gijzelaarskamp Beekvliet te Sint-Michielsgestel.